

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบัน ได้รับความเปลี่ยนแปลง ที่มีความเจริญรุ่งเรือง ในด้านเทคโนโลยีมากที่สุด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ผู้คนส่วนใหญ่ชอบความสะดวกสบาย ดังนั้นมนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบันได้รับความเปลี่ยนแปลงที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านเทคโนโลยีมาก จึงมีเครื่องมืออำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย มีทั้งความบันเทิง ทาง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือเรียกว่าทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และทางใจ ที่น่าใคร่ชวนให้หลงใหล จนทำให้สภาพทางจิตใจของมนุษย์เราเสื่อมโทรมลง ซึ่งก็ล้วนแต่ทุกข์เพราะอายตนะภายนอกภายในเหล่านี้ นั่นเอง หรือจะกล่าวไว้ที่มนุษย์เราทุกข้อยู่ทุกยุคทุกสมัยก็คงจะเป็นเพราะขั้นที่ ๕ นั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติของโลกนี้ หรือโลกธรรมนั้น ถ้าหากบุคคลใดยินดีในลาภที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินดีร้ายในความเสื่อมลาภ ย่อมยินดียศที่เกิดขึ้น ย่อมยินดีร้ายในความเสื่อมยศ ย่อมยินดีในสรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินดีร้ายในนินทา ย่อมยินดีสุขที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมยินดีร้ายในทุกข์ เขาประกอบด้วยความยินดีในร้ายอย่างนี้ ย่อมไม่พ้นไปจาก ชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะ ทุกข โทมนัสและอปายาส นั่นคือไม่พ้นไปจากทุกข์นั่นเอง^๑

มนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตทั้งหลายโดยทั่วไปแล้วอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ทั้งหลายในโลก การจะรู้ความจริงของมนุษย์ได้ ก็ต้องศึกษาให้เข้าใจว่าชีวิตคืออะไร ประกอบด้วยอะไร เป็นอย่างไร และดำเนินไปอย่างไร การเข้าใจในหลักการนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องศึกษาทั้งในภาพรวม และรายละเอียดที่ลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยขันธ ๕ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเข้าใจชีวิต การศึกษาเรื่องชีวิตก็ต้องศึกษาให้มีความเข้าใจสมบูรณ์ ขันธ ๕ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจซึ่งเรียกว่า รูปและนาม^๒ รูปนั้นเป็นส่วนร่างกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ให้ปัญจ

^๑ ดูรายละเอียดใน งบ.สตตก.(ไทย) ๑๕/๙๕/๑๒๔.

^๒ ตูรายละเอียดยใน ขุ.ขุ.(บาลี) ๒๕/๔/๓., ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

วัดศิโยนเป็นครั้งแรก ว่าได้ย่ออุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ อุปาทานชั้นคือ ความยึดมั่นในชั้นทั้ง ๕ โดยอาการต่างๆ ชั้น ๕ นั้นถือว่าเป็นภาระหนัก ที่บุคคลผู้แบกต้องทุกข์ทรมาน แต่ถ้าสามารถปล่อยวางลงได้ก็จะเป็นสุข^๓

ส่วนนามนั้นมีเวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ๔ อย่างนี้ มีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น เวทนาชั้น ได้แก่ ส่วนที่เป็นความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ส่วนสัญญาชั้น คือส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้เช่นขาว ดำ แดง ส่วนสังขารชั้นคือ ส่วนที่เป็นความปรุงแต่งจิต ให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ ส่วนวิญญาณชั้น เป็นความรู้แจ้งอารมณ์ ทางอายตนะ ๖ มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การได้กระทบถูก การได้คิดนึก^๔ ชั้น ๕ นั้นตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ เป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา คือไม่อยู่ในอำนาจของเจ้าของ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการบริหารชั้น ๕ โดยให้พิจารณาชั้นทั้ง ๕ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรผันไม่ใช้ของเรา เราไม่ได้เป็นชั้น ๕ ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาการพิจารณาชั้น ๕ ในสภาวะอายตนะ ๑๒ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา "การพิจารณาอย่างแยบคาย" (โยนิโสมนสิการ)

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน การกำหนดพิจารณาความไม่เที่ยงใน รูป นาม ว่า อนิจจานุปัสสี อสสสึสสามิติ สิกขติ อนิจจานุปัสสี ปสสสึสสามิติ สิกขติ เธอย่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงหายใจเข้า เธอ่อมสำเหนียกว่า เราจักพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงหายใจออก^๕

ในพระบาลีอธิบายว่า สิ่งที่ไม่เที่ยง ก็คือชั้น ๕ นั้นเอง เพราะชั้น ๕ มีความเกิดขึ้น เสื่อมไป และเปลี่ยนแปลงไป อนัตตา ก็คือชั้นทั้ง ๕ เกิดมาแล้วไม่ตั้งอยู่ตามอาการที่เกิดมาสลายไปดับไปทุกขณะ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในชั้นทั้ง ๕ ด้วยอำนาจความเป็นสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง^๖ และจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษา ต้องการความพ้นจากทุกข์จะต้องศึกษาหลักธรรมเรื่องชั้น ๕ นี้ให้เข้าใจแล้วจะได้ปฏิบัติตนต่อชั้น ๕ ได้อย่างสมบูรณ์ แล้วจะสามารถเข้าใจสรรพสิ่งในโลกได้

^๓ ดูรายละเอียดใน ส.ช.(บาลี) ๑๗/๔๘/๓๕., ส.ช. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๗.

^๔ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ.(บาลี) ๓๕/๑/๑., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑/๑.

^๕ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๙/๑๙๑., อ้างใน พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี (พรหมจรรย์), “ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิบัติอานาปานสติ อ้างใน พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี (พรหมจรรย์), “ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนาเฉพาะกรณีคำสอนพุทธทาสภิกขุ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.(บาลี) ๔/๒๑/๑๘., วิ.มหา.(ไทย) ๔/๒๑/๒๘.

พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ใน ทุติยโรหิตสูตรว่า “อนึ่ง เราบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้กับความดับแห่งโลก ที่ในร่างกายที่มีประมาณว่าหนึ่งว่ามีสัญญา มีใจนี้เอง”^๗

ในส่วนสภาวะอายตนะ ๑๒ นั้นจำแนกออกเป็นภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสกาย และธรรมารมณ์ (มโนสัมผัส) ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นแหล่งเกิดจิต หรือเกิดวิญญาณ วิญญาณจะเกิดทุกครั้งที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นรับรส กายสัมผัส ใจรู้อารมณ์ แต่เป็นความรู้เฉย ๆ รับรู้โดยมิได้ปรุงแต่ง แต่ถ้าจิตปรุงแต่งเกิดเวทนา แสวงหาอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ชอบใจ และความสนุกสนานบันเทิงต่าง ๆ มาปรนเปรอ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย ตามใจอยากของตน^๘ พอพูนความโลภ โกรธ หลง ก่อให้เกิดความวุ่นวาย เตือนร้อนทั้งแก่ตนและผู้อื่นด้วยการเบียดเบียน ขัดแย้งแย่งชิง กดขี่บีบคั้น เอาไรต์เอาเปรียบกัน ตลอดจนปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดเพิ่มขึ้น และแก้ไขไม่สำเร็จ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ สืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตแบบปล่อยตัวให้ถูกชักจูงไปในทางที่จะปรนเปรออายตนะอยู่เสมอ^๙

มนุษย์ผู้ต้องการดับทุกข์ต่างๆ ให้หมดสิ้นไป จำต้องเรียนรู้ชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ อันเป็นภูมิของวิปัสสนาให้เข้าใจตามความเป็นจริง โดยย่อ ธรรมทั้งสองนี้ คือการกำหนดรู้ รูป-นาม ผู้กำหนดรู้รูป-นามต้องดำเนินไปตามทางสายเอกได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ คือ พิจารณาดูกาย เวทนา จิต ธรรม อันได้แก่ รูปธรรม และ นามธรรม

พระพุทธองค์ทรงสอนให้เจริญสติและปัญญา เพื่อมารู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกว่า เป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น และปัญญาที่เข้าไปรู้ถึงสภาวะลักษณะ รูป-นาม โดยความไม่เที่ยง เพราะเกิดดับตลอดเวลา เป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตาเพราะไม่ใช่ตัวตนบังคับบัญชาไม่ได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า “วิปัสสนาปัญญา”^{๑๐} การเจริญวิปัสสนาเป็นหนทางสายเอกที่จะนำให้หลุดพ้นได้ เพราะการเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นการสร้างปัญญาเพื่อตัดรากเหง้าแห่งอวิชชา อันดำมืดนั้น ซึ่งชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ เป็นความเชื่อมโยงกันเหมือนอย่างทวารประตูและผู้ที่ได้รับรู้มัน เปรียบเหมือนว่า เมื่ออายตนะภายนอกและภายในกระทบกัน ก็

^๗ อิง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๖/๕๖.

^๘ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๔-๑๖๙/๑๑๒-๑๑๙.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓.

^{๑๐} ฉันทนา อุสาลักษณ์, **พุทธปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร: ทนัช การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๐

เกิดเป็นการรับรู้ปรุงแต่งขึ้นมาทันที ซึ่งสรุปโดยย่อกล่าวหาว่าอุปาทานชั้นทั้ง ๕ นั้นแหละเป็นตัวทุกข์

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวกับหลักการ ความหมาย ชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งตัวอย่างการบรรลุนิพพานในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พร้อมทั้ง อรรถกถา ภาษาไทยชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔, ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่นๆ รวมถึงเอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

ศึกษาการพิจารณาชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท รวมไปถึงศึกษาความหมายประเภทองค์ประกอบ และสภาวะธรรมของชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ โดยผู้วิจัยมีเป้าหมายที่จะวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยอาศัยชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ เป็นอารมณ์ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พร้อมทั้งอรรถกถา ภาษาไทยชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔, ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่นๆ รวมถึงเอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ชั้น ๕ หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือรูป-นามที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนานั้น ต้องจำกัดเฉพาะชั้น ๕ หรือรูป-นามที่เป็นปัจจุบัน

๑.๕.๒ อายตนะ ๑๒ หมายถึง แดนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแหล่งที่มาของทางรับรู้ มี ๑๒ คือ ตา ๑ รูป ๑ หู ๑ เสียง ๑ จมูก ๑ กลิ่น ๑ ลิ้น ๑ รส ๑ กาย ๑ สัมผัส ๑ ใจ ๑ อารมณ์

๑.๕.๓ วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การอบรมสติปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงใจมีอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส และความทุกข์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารเพื่อทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ โดยทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยอาศัยชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ เป็นอารมณ์ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก แสดงข้อความ อธิบายพระบาลีเกี่ยวกับชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ไว้หลายแห่ง เช่น พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ เล่ม ๔ ข้อ ๑๔ หน้า ๒๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตันตปิฎก เล่ม ๒๕ หน้า ๔๙ หน้า ๔๐๑ พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์คปกรณ์ เล่ม ๓๕ ข้อ ๑-๒ หน้า ๑ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย

มหาวรรค เล่ม ๑๐ ข้อ ๓๘๔ หน้า ๓๑๙ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่ม ๑๔ ข้อ ๔๐๑ หน้า ๔๕๕ สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เล่ม ๑๘ ข้อ ๔ หน้า ๔ อังคุตตนิกาย ปัญจกนิ บาท ฉักกนิบาท เล่ม ๒๒ ข้อ ๖ หน้า ๕๖๒ ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา เล่ม ๒๖ ข้อ ๖๓๒-๖๓๗ หน้า ๔๔๙ เป็นต้น

๒) คัมภีร์อรรถกถา แสดงข้อความอธิบายพระบาลี เกี่ยวกับชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ไว้หลายแห่ง เช่น พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เล่ม ๑ ภาค ๒ ข้อ ๓๑๓ หน้า ๑๙๖ ว่าด้วย ชั้น ๕ อันเป็นไปในภูมิสาม เว้นค้นหา ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๒ ข้อ ๒๗๒ หน้า ๑๘๐ ว่าด้วย นามรูปก็เป็นเพียงชั้นห้า คือ รูปในที่นี้เป็นรูปชั้นและนามก็เป็นชั้นที่ไม่มีรูปทั้ง ๔ ก็ชั้นห้าที่พ้นไปจากนามรูป หรือนามรูปที่พ้นไปจากชั้นห้า หามีอยู่ไม่ พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่ม ๒ ภาค ๑ ข้อ ๑๗๐ หน้า ๓๒๐ ว่าด้วย จริงอยู่ชั้นทั้งหลายนั้นเอง ย่อมปรากฏโดยปรมาตม ไม่ใช่สัตว์ และพึงทราบ การถือเอาชั้นหนึ่งในเอกโวการภาพ ชั้นสี่ในจตุโวการภาพ ชั้นห้าในปัญจโวการภาพ

๓) ปกรณวิเสส วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบาย เกี่ยวกับชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ไว้หลายแห่ง เช่น แสดงภูมิของปัญญาไว้ในชั้นนิเทศ และอายตนะนิเทศว่า ในชั้น ๕ นั้น ธรรมชาติที่มีความสลายไป ไตรมไป เพราะปัจจัยที่เป็นข้าศึกทั้งหลาย มีหนาวเป็นต้น เป็นลักษณะ อีกอย่างหนึ่ง อายตนะภายในพึงเป็นเหมือนบ้านร้าง เพราะปราศจากความยั่งยืน ความงาม ความสูง และความเป็นตัวตน อายตนะภายนอก พึงเห็นเหมือนโจรปล้นหมู่บ้านเพราะอายตนะภายนอกเหล่านั้น เป็นฝ่ายอภิชาติ (กระทบเบียดเบียนซึ่งอายตนะภายใน)^{๑๑}

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้อธิบายถึงชั้น ๕ ไว้ในหนังสือ “มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน” ว่าสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในโลกที่เข้าใจกันว่าเป็นคน สัตว์ ฯลฯ เป็นความจริงในระดับสมมติ แต่ความจริงระดับลึกลงไปทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงชั้น ๕ ที่เป็นรูป และ นาม รวมตัวกันเข้า เป็นกลุ่มเปรียบได้กับรถยนต์อันเป็นที่รวมส่วนประกอบหลายอย่าง เช่น ยาง ล้อ ที่นั่ง เครื่องยนต์ แบตเตอรี่ ตัวถังรถ และเปรียบเหมือนบ้านอันเป็นที่ประชุมของหลังคา เสา พื้น ฯลฯ^{๑๒}

^{๑๑} พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจาสมมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรพงศ์พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔๐.

^{๑๒} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภังค์ (กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวัน การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐๐.

๒) พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้กล่าวอธิบายว่าชั้น ๕ ไว้ในหนังสือ “ปรมัตถโชติกะ” ว่า ตามธรรมดาสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้โดยมากมีความเข้าใจว่า ความเป็นอยู่ต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นแก่ตน เช่น การทำ การพูด การคิดนึก ความสบาย ความไม่สบาย ดีใจ เสียใจ และการเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ ของร่างกายเป็นต้น เหล่านี้เป็นตัวเรา เป็นของเราแทบทั้งสิ้น ซึ่งล้วนแต่เป็น อัตตทิฎฐิ คือยึดถือว่ามีตัวมีตนทั้งสิ้น แต่ความเป็นจริงนั้น ความเป็นไปต่างๆ เหล่านี้ หาใช่เป็นเรา เป็นเขาไม่ เป็นสภาพของชั้น ๕ แท้ๆ^{๑๓}

๓) พระอาจารย์ ดร.ภัททันตะอาสภมหาเถระธัมมาจริยะ อัครมหาภิกษุ ฐานาจริยะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาทีปนิฎฐิกา” ว่า รูป-นาม ชั้น ๕ ชื่อว่า อนิจจัง เพราะจะมีการวิปริตแปรเปลี่ยนไปโดยความเกิด ดับและเป็นอย่างอื่น(ขรา) หรืออีกนัยหนึ่ง เพราะเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสิ้นดับไปไม่มีเหลือความเป็นไปที่มีอาการแปรเปลี่ยนโดยความเกิดดับและเป็น อย่างอื่น ชื่อว่า อนิจจลักษณะ หรืออีกนัยหนึ่ง อาการวิการ กล่าวคือ เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสิ้นดับไป ไม่มีเหลือ ชื่อว่า อนิจจลักษณะ^{๑๔}

๔) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบาย आयตนะ ๑๒ ไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์” ว่า ที่ติดต่อเครื่องติดต่อ แคนต่อความรู้ เครื่องรู้ และ สิ่งที่รู้ เช่นตาเป็นเครื่องรู้ รูปเป็นสิ่งที่รู้ หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น จัดเป็น ๒ ประเภท คือ आयตนะภายนอก ๖ มีรูป สัททวะ คันธะ รส โสภณัฐพะ และธัมมะ आयตนะภายใน ๖ มีจักขุ โสิต ฆานะ ชิวหา กาย และมโน^{๑๕}

๕) พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้อธิบาย आयตนะ ๑๒ ไว้ในหนังสือ “วิปัสสนานัยเล่ม ๑” ว่า จิต และ เจตสิกทั้งหมด มีสภาพโน้มไปสู่อารมณ์ จึงชื่อว่า นาม ส่วนจักขุ ประสาท และรูปารมณฺ์ ชื่อว่ารูป เพราะไม่น้อมไปสู่อารมณ์ และแปรปรวนเมื่อประสบกับสิ่งที่ ตรงกันข้าม มีความเย็นความร้อน เป็นต้น สรุปความว่า ผู้ที่เจริญสติตามรู้สภาวะการเห็นเพื่อกำหนดว่า เห็นหนอ จัดว่าเป็นผู้รับรู้รูป-นาม ๒ อย่าง आयตนะ ๔ อย่าง และธาตุ ๖ ตามสมควร^{๑๖}

^{๑๓} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ทิพยสุทธิ การพิมพ์), หน้า ๑๕๐.

^{๑๔} พระอาจารย์ ภัททันตะอาสภมหาเถระ, วิปัสสนาทีปนิฎฐิกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้ง ๒๕๔๕), หน้า๒๒.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๔๖.

^{๑๖} โสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, แปลโดย พระคันธสาราภิวังค์, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๔๘),

๑.๖.๓ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระครูวินัยธรรมสเมยิตี จานุตโตโร ศึกษาเรื่อง “ศึกษานามรูปปริเฉทญาณในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่าหลักวิปัสสนาเป็นหลักเดียวกับสติปัฏฐาน ๔ มีวิปัสสนาภูมิ ๖ เป็นอารมณ์ ซึ่งย่อแล้วเหลือเพียงรูปกับนาม เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ด้วยความเพียร มีสติ และสัมปชัญญะ จะทำให้บุคคลหยั่งเห็นรูป-นามปรากฏเป็นไตรลักษณ์และอริยสัจ ๔ อย่างแท้จริง การที่จะบรรลุธรรมได้ ต้องเจริญสติปัฏฐาน ๔ อย่างไรก็ดี อย่างหนึ่งมี กายานุปัฏฐนาสติปัฏฐานเป็นต้น จึงจะสามารถบรรลุธรรมได้^{๑๗}

๒) พระครูสุนทรสุตสาร (พยุ่ง กตปุญโญ) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาชั้น ๕ อันเป็นภูมิของวิปัสสนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนา ๗ เดือน” พบว่ารูป-นามนั้น เป็นคนละส่วนกัน มีเกิดแล้วก็ดับ บังคับบัญชาอะไรไม่ได้ เป็นไปตามธรรมชาติ ผู้รู้สามารถนำชั้น ๕ มาเป็นนาวาเพื่อจะพาให้ถึงฝั่งพระนิพพานได้ ตามความเผยแผ่สอนพระภิกษุ สามเณร และอุบาสกอุบาสิกาให้ได้มีความรู้ และนำไปปฏิบัติได้ดีกว่า ก่อนที่ยังไม่ได้ศึกษาเสียอีกและยังทำคำสอนปริยัติปฏิบัติไว้ทั้ง ๓ ให้ครบบริบูรณ์อีกด้วย^{๑๘}

๓) พระมหาพิสุตน์ จนทวิโส (พระนิรมย์) ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจกสมุปบาทกับชั้น ๕ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา” พบว่า ปฏิจกสมุปบาทและชั้น ๕ จัดเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา เพื่อดับกองแห่งทุกข์ และบรรลุธรรม กระทั่งทราบชัดตามความเป็นจริง แห่งสิ่งทั้งหลายในโลก มีความสัมพันธ์ คือนามาสังขทุกขอย่างเดียวกัน สงเคราะห์เข้ากันได้กับรูป-นาม อวิชชาเป็นเหตุให้เกิดอุปาทานชั้น ๕ โดยปิดบังชั้น ๕ ไว้ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และการกำหนดรู้ปฏิจกสมุปบาทแต่อย่างเดียวกันเป็นอันกำหนดรู้ชั้น ๕ ในขณะเดียว^{๑๙}

^{๑๗} พระครูวินัยธรรมสเมยิตี จานุตโตโร, เฉพาะศึกษานามรูปปริเฉทญาณในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนา ๗ เดือน, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๑๘} พระครูสุนทรสุตสาร (พยุ่ง กตปุญโญ), ศึกษาวิเคราะห์ชั้น ๕ อันเป็นภูมิของวิปัสสนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๑๙} พระมหาพิสุตน์ จนทวิโส (พระนิรมย์), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิจกสมุปบาทกับชั้น ๕ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) บทคัดย่อ.

๔) พระมหาสมณีก เทชปณโณ (สินสุทธิ) ได้ “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” พบว่ามนุษย์ผู้ต้องการดับทุกข์ต่างๆให้หมดสิ้นไปจำเป็นต้องเรียนรู้ ชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ อันเป็นภูมิของวิปัสสนา ให้เข้าใจตามความเป็นจริง โดยย่อธรรมทั้งสองนี้ คือการกำหนดรู้รูป-นาม ผู้กำหนดรู้รูป-นามต้องดำเนินไปตามหนทางเอก คือการพิจารณาดูกาย เวทนา จิตและธรรม อันได้แก่รูปธรรมและนามธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ ทรงสอนให้เจริญสติและปัญญาที่เข้าไปแจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกว่าเป็นเพียงรูป-นามเท่านั้น และปัญญาที่เข้าไปรู้แจ้ง ลักษณะรูป-นามโดยความไม่เที่ยง เพราะเกิดดับตลอดเวลา^{๒๐}

๕) พระธีรนพ ภาณวีโร (สมัครแก้ว) ได้ “ศึกษาวิเคราะห์อายตนะ ๑๒ อันเป็นภูมิวิปัสสนาภาวนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่าความสุข ความทุกข์ หรือสภาวะทั้งปวงนั้น ในปัจจุบันขณะ ทางอายตนะ ๑๒ นั้นเอง คือตา เป็นแดนรับรู้รูป หูเป็นแดนรับรู้เสียง จมูกเป็นแดนรับรู้กลิ่น ลิ้นเป็นแดนรับรู้รส กายเป็นแดนรับรู้โผฏฐัพพะ และเกิดขึ้นเมื่อเกิดการกระทบกันระหว่าง อายตนะภายนอกกับอายตนะภายใน อันเป็นเหตุสารทุกข์เกิดขึ้นหมายความว่าสรรพสัตว์พากันหลงจม อยู่ในวัฏฏสงสารไม่รู้จักหนทางไปสู่มรรค ผล นิพพาน เกิดความมีดมน อนุการการ เพราะอวิชชาหุ้มห่อ จึงพากันก่อกรรมทำชั่วไม่รู้อยู่ตลอดไป เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้ผลของกรรม คือวิบาก เมื่อวิบากเกิดแล้ว กิเลสก็เกิดอีก วกวนกันอยู่ในห้วงมรรณพ ภพสงสารอย่างนี้ตลอดไป ไม่รู้จักสิ้นสุดยุติลงได้ ทั้งนี้เพราะอาศัยอายตนะ ๑๒ เป็นเหตุ^{๒๑}

๖) นายนันทพล โรจนโกศล ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องชั้น ๕ กับ การบรรลุมรรคในพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่าชั้น ๕ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณชั้น ซึ่งคำว่าชั้น รูป สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีหลายความหมาย โดยความหมายที่ใช้ในความคิดเรื่องชั้น ๕ เป็นส่วนหนึ่งแห่งความหมายเหล่านั้น แต่คำว่า เวทนา มีความหมาย

^{๒๐} พระมหาสมณีก เทชปณโณ (สินสุทธิ), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พระธีรนพ ภาณวีโร (สมัครแก้ว), “ศึกษาวิเคราะห์อายตนะ ๑๒ อันเป็นภูมิวิปัสสนาภาวนาเฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

เดียว ส่วนนิยามและความหมายแห่งคำว่ารูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และ วิญญาณชั้น มีรายละเอียดมาก ซึ่งสื่อให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละชั้นเหล่านั้น^{๒๒}

สรุป จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นฐานในปฏิบัติวิปัสสนา และใช้เป็นหลักการปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ได้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยอาศัยชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ เป็นอารมณ์ แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนาดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปลชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ พร้อมอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น เกี่ยวข้องกับชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ อันเป็นอารมณ์ที่มีผลต่อการบรรลุธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติม จากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร ผลงานทางวิชาการ และรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ มาวิเคราะห์เรียบเรียง แสดงความสำคัญของการวิจัยแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาโดยอาศัยชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ เป็นอารมณ์

๑.๗.๔ เรียบเรียงหลักการและวิธีการวิจัยแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาโดยอาศัยชั้น ๕ กับอายตนะ ๑๒ เป็นอารมณ์ เป็นรูปแบบองค์ความรู้ใหม่ แล้วเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนาพร้อมกับสรุปผลและข้อเสนอแนะ

^{๒๒} นายนันทพล โรจนโกศล “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องชั้น ๕ กับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) บทคัดย่อ.

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบชั้น ๕ และอายตนะ ๑๒ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์
พุทธศาสนาเถรวาท